
EKONOMIKA TÁDŽIKISTÁNU V KONTEXTU PROBLEMATIKY PAŠOVÁNÍ DROG

Hana Kavánková*

Úvod

Země regionu Střední Asie, tj. Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán, se staly samostatnými ekonomickými subjekty teprve po rozpadu Sovětského svazu, jsou jimi tedy pouhých sedmáct let. Ekonomický a především energetický potenciál zemí Střední Asie byl před rokem 1991 pro ostatní – především západní – svět tabu, neboť se nacházel pod kontrolou Sovětského svazu. Podřízenost Sovětskému svazu pro tyto země zároveň znamenala orientaci na plánované hospodářství, což mělo obdobně negativní důsledky pro výkonnost hospodářství jako v ostatních ekonomikách tehdejšího východního bloku. Středoasijské země se během komunistické éry soustředily většinou na výrobu, která obvykle neodpovídala jejich přírodním podmínkám. Většina zemí postupně vybudovala centra těžkého průmyslu, což mělo za následek poškození životního prostředí.

S vyhlášením nezávislosti začal v zemích Střední Asie proces ekonomické transformace z centrálně plánovaného na tržní hospodářství. Země se postupně zapojily do světového obchodu a začaly se orientovat na výrobu odpovídající přírodním zdrojům, kterými disponovaly. Ekonomickou transformaci ve středoasijských zemích od počátku provázely problémy s transformací politickou. Ve všech zemích můžeme hovořit alespoň částečně o autoritářských vládách, což znamená, že jednak jejich zásahy zásadně ovlivňují chod ekonomiky, jednak celková centralizace moci vede k vysoké míře korupce, která procesu celkové transformace škodí a zpomaluje ho.

Země Střední Asie jsou i přes částečné nezdary při transformaci na vyspělé tržní ekonomiky již několik let důležitými hráči světového obchodu. Zdroje ropy, zemního plynu, uhlí, vody a dalších komodit z nich činí obchodní partnery pro velmoci, jako je Čína, Rusko, Japonsko, Indie, Spojené státy americké a také Evropská unie. Strategická poloha těchto zemí umocňuje jejich ekonomický potenciál. Uvedené faktory mají za následek soupeření o vliv ve Střední Asii jednak mezi jednotlivými zeměmi regionu, jednak mezi ostatními státy, tzn. snahu o jistý druh privilegovaného partnerství se zeměmi tohoto regionu, neboť disponují nejen obrovskými zdroji surovin, ale představují i významné investiční příležitosti.

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů (hana.kavankova@gmail.com).

Každá z těchto zemí se potýká se specifickými problémy doprovázejícími proces transformace. Pro všechny země je společným problémem korupce, většinou velmi nerovnoměrné rozdělení bohatství, velké množství velmi chudých a úzká vrstva velmi bohatých lidí. Například pro Uzbekistán je specifickým problémem islámský fundamentalismus, pro Turkmenistán naopak velmi silný autoritářský politický systém. Tato práce se zaměřuje na nejméně hospodářsky rozvinutou středoasijskou zemi Tádžikistán, která se ve své ekonomice potýká se zásadním problémem, jenž je jednoznačnou překážkou jednak jejího hospodářského růstu, jednak celkově pokroku v transformaci na klasickou tržní ekonomiku, a tím je pašování drog pocházejících z Afghánistánu.

Cílem této práce je analyzovat vývoj a podstatu tohoto problému od počátku nezávislé existence Tádžikistánu, popsat použité metody boje proti obchodování s drogami a identifikovat možné budoucí nástroje boje s tímto dlouhotrvajícím problémem. Autorka se v práci snaží ukázat, že zásadním faktorem pro existující rozsah pašování drog a s tím spojenou korupci a zhoršenou bezpečnostní situací je hospodářská situace obyvatelstva, která je od občanské války v 90. letech velmi špatná. Druhým identifikovaným negativním faktorem, který znemožňuje zlepšení situace a řešení problému, je slabý institucionální systém Tádžikistánu. Důvod této skutečnosti lze hledat nejen v sovětské historii země, ale zejména v přetrvávajícím autoritativním politickém uspořádání, s nímž bezprostředně souvisí nefunkční a zastaralá struktura státní správy, doprovázená bující korupcí policejních i vojenských složek. Přes veškeré aktivity v oblasti bezpečnostního výcviku a rozvoje, řízené zejména zahraničními západními iniciativami, se doposud nepodařilo snížit ani intenzitu ani dopady přetrvávajícího obchodování a pašování drog. Celková analýza problému v rámci předložené práce ukazuje, že jeho řešení vyžaduje dlouhodobou aktivitu a komplexní přístup. Problém se vztahuje k politické transformaci, modernizaci státní správy a bezpečnostních složek státu, ale především k řešení problému chudoby, to znamená obecně k hospodářskému růstu.

1. Charakteristika země

1.1 Politický systém

Vyhlášení nezávislosti Tádžikistánu zpočátku nepřineslo významné změny politického systému oproti sovětským dobám. Politická transformace byla zahájena až v návaznosti na občanskou válku, která probíhala v první polovině 90. let a způsobila nejen značné ztráty na životech, významný počet uprchlíků, ale také ekonomický kolaps země. Válka byla důsledkem neshod mezi jednotlivými regionálními klany tádžické společnosti. I dnes se vůči sobě jednotlivé klany striktně vymezují, trvá dominance jednoho regionu nad ostatními a vzniká tak prostředí plné napětí. Vazby jednotlivých klanů na ostatní státy středoasijského regionu přenášejí vnitrostátní konflikt na úroveň celé Střední Asie. Až do roku 2000 se v Tádžikistánu projevoval silný vliv islamistů, ovšem právě s vazbou na dění v Afghánistánu a obavy tádžického obyvatelstva z islámského režimu afghánského typu, který na počátku 90. let dokonce půl roku v Tádži-

kistánu existoval pod vedením Islámské strany obrody¹, islamisté ztratili podporu a ve volbách nejsou v posledních letech úspěšní.²

Tádžický politický systém dnes charakterizuje silné postavení prezidenta a kombinace ideových proudů nacionalismu, socialismu a historických tradic tádžického národa.³ Pravomoci sice jsou rozděleny mezi parlament a prezidenta, nicméně nerovnoměrně ve prospěch prezidenta. Volby do těchto institucí nadále nesplňují všechny demokratické standardy. Vládě pod vedením prezidenta Emomali Rahmonova se dosud daří potlačovat opozici.⁴

1.2 Hospodářský vývoj

Tádžikistán představuje nejmenší ekonomiku v rámci Střední Asie a současně jednu z nejhudších zemí světa. Přes 60 procent obyvatelstva žije pod hranicí chudoby.⁵ V důsledku občanské války v letech 1992–1997 země zaznamenala významné hospodářské ztráty, největší pak ve výrobě hlavních průmyslových komodit bavlny a hliníku.⁶ Kromě války je jednou z příčin chudoby hornatost této země, neboť více než polovina území státu leží ve výšce nad tři tisíce metrů nad mořem, díky čemuž je veškerá produkce problematická. Tádžikistán se soustředí na výrobu bavlny a hliníku, a díky bohatým vodním zdrojům také na výrobu elektřiny ve vodních elektrárnách a její prodej. Výstavba dalších vodních elektráren je investiční příležitostí pro ostatní země, zvláště Rusko a Írán. Vzhledem k tomu, že Tádžikistán nemá dostatek ropy a plynu, je závislý na jejich dodávkách ze sousedních zemí. Nicméně i tato malá země disponuje díky kontrole vodních zdrojů nátlakovým potenciálem vůči svým na ropu a zemní plyn bohatším sousedům.⁷

Po neuspokojivém vývoji na konci 90. let 20. stol. dosáhl hrubý domácí produkt Tádžikistánu v roce 2001 růstu až deseti procent. Tato hodnota se udržela až do roku 2004, kdy došlo k poklesu růstu. V dalších letech zaznamenávala země postupně jen pěti procentní růst.⁸ V současné době je ekonomická stagnace způsobena zejména neúspěchem tádžické vlády při realizaci makroekonomické reformy. Nedaří se ani podpořit partnerství veřejného a soukromého sektoru, ani získat zahraniční investice do průmyslu.⁹ Částečně pozitivní je současný vývoj příjmů na hlavu, nicméně celkově zůstává příjem stále velmi nízký. Poté, co se příjmy držely od roku 1996 do roku 2002 v průměru na 160–180 \$ na hlavu, od roku 2003 rostla tato částka až na 600 \$ v roce

1 Horák, 2006, Politický islám ve Střední Asii: Radikální islamisté nebo utlačovaní muslimové, s. 93.

2 Horák, 2005, Střední Asie mezi Východem a Západem, s. 120.

3 Ibid, s. 138.

4 Horák, 2005, Středoasijský volební maratón.

5 World Bank, 2005, web.worldbank.org/wbsite/external/countries/ecaext/tajikistanextn.

6 Horák, 2005, Střední Asie mezi Východem a Západem, s. 119.

7 European Commission, http://ec.europa.eu/external_relations/tajikistan/intro/index.htm#Political#Political.

8 World Bank, 2008, <http://web.worldbank.org/wbsite/external/countries/ecaext/tajikistanextn/0,,menuPK:287273~pagePK:141132~piPK:141109~theSitePK:258744,00.html>.

9 Abazov, 2003, s. 66.

2008.¹⁰ Nízká výkonnost ekonomiky a nízké příjmy zapříčiňují, že vzhledem k nedostatku pracovních příležitostí významný počet Tádžiků emigruje za prací do zahraničí a hlavní příjmy místních tádžických rodin tvoří jimi zasílané peníze. Od roku 2002 narůstá číslo takto zasílaných příjmů ze zahraničí. V roce 2008 došlo k mírnému oslabení tohoto trendu.¹¹

Závažným problémem tádžické ekonomiky, zejména po skončení občanské války, je pašování drog pocházejících z Afghánistánu, který je největším producentem opia na světě. V roce 2008 bylo v této zemi vypěstováno na 8 tisíc tun opia, z něhož bylo vyprodukováno pravděpodobně přes 7,5 tisíce tun opiátů.¹² Z tohoto množství bylo do Střední Asie přes Tádžikistán pašováno odhadem mezi 8 a 25 procenty.¹³ Do značné míry válkou způsobená a stále přetrvávající chudoba přivedla řadu lidí k této ilegální, ale velice výnosné práci. Je velmi obtížné s tímto problémem bojovat, neboť právě chudoba je nadále realitou pro mnoho tádžických občanů a pašování drog je jejich jediným způsobem obživy. Zároveň leží vina na straně státních orgánů, které jsou do pašování často zapojeny.¹⁴ Málo důrazná opatření, která Tádžikistán v boji s obchodováním s narkotiky přijímá, mají negativní důsledky jednak pro stabilitu celého regionu, jednak pro snahu o úspěšný boj s islámským fundamentalismem. Významná část příjmů islamistických hnutí totiž pochází právě z pašování a prodeje drog.

1.3 Zahraniční politika

V rámci regionu má Tádžikistán jako hraniční země Střední Asie a jako soused Afghánistánu strategickou polohu, která jej činí předmětem zájmu nejen Ruska, ale i Spojených států. Tádžikistán se sice po 11. září 2001 připojil k západní koalici bojující proti teroru, avšak z dlouhodobého hlediska převládá jeho vazba na Rusko. Je tomu tak z historického i praktického důvodu, neboť Rusko představuje pro Tádžiky jednak bezpečnostního garanta, jednak nepostradatelný pracovní trh. Vztahy se sousedním Uzbekistánem jsou negativně ovlivněny nároky, které si Uzbekistán činil v 90. letech na část tádžického území, a které byly zdůvodňovány historickými právy uzbecké menšiny na sever a jih země.¹⁵

Tádžikistán představuje mezi středoasijskými zeměmi vzhledem ke své velikosti spíše objekt mezinárodních vztahů, jehož strategický potenciál spočívá především v poloze (zvláště vůči Afghánistánu) a možnosti stát se tranzitní zemí pro zemní plyn a ropu¹⁶ proudící z ostatních zemí Střední Asie do Pákistánu, Indie (a indických přístavů) a Číny. V současné době však tádžický tranzitní potenciál využívají zatím jen výše zmínění překupníci drog pocházejících z Afghánistánu.

10 World Bank, 2008. Číslo je třeba vnímat jako částečně relativní vzhledem k výrazným rozdílům v příjmech mezi jednotlivými vrstvami obyvatelstva.

11 World Bank, 2008, <http://web.worldbank.org/wbsite/external/countries/ecaext/tajikistanextn/0,,menupk:287273~pagepk:141132~pipk:141109~thesitepk:258744,00.html>.

12 UNODC, 2009, www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2009/WDR2009_Opium_Heroin_Market.pdf, s. 33.

13 Ibid., s. 45. Největší část afghánské opiové produkce míří do Íránu, morfium a heroin z největší části do Pákistánu a o něco méně právě do Střední Asie.

14 Crisis Group, 2006.

15 Horák, 2005, Rusko ve Střední Asii. Návrat nebo kontinuita? (případ Tádžikistánu).

16 Horák, 2005, Střední Asie mezi Východem a Západem, s. 122.

Další vývoj Tádžikistánu bude do velké míry záviset na úspěšnosti boje s pašováním drog, silnou korupcí a slabým růstem tádžické ekonomiky, jehož posílení by mohlo přinést nové pracovní příležitosti. Pro zajištění stability Tádžikistánu a potenciálně i okolních zemí bude třeba nalézt způsob nekonfliktní koexistence tádžických klanů navzájem, ale i Tádžikistánu se sousedními zeměmi.

2. Problematika pašování drog

2.1 Vývoj

Po rozpadu Sovětského svazu a otevření hranic se Tádžikistán stal hlavní transportní cestou pro heroin z Afghánistánu do ostatních středoasijských zemí, Ruska a Evropy. Poprvé byli pašeráci zadrženi v roce 1996 s 6,3 kilogramy heroinu. Mezi roky 1991 a 2001 došlo k nárůstu pašovaného množství opia a heroinu dvou tisíc násobně.¹⁷ Od začátku nového tisíciletí se také mnohonásobně zvýšily počty dopadení pašovaného heroinu ve Střední Asii v porovnání s ostatními cestami (Tureckem, Pákistánem, Íránem, atd.). Pokud bylo v roce 1997 zadrženo v Asii 6 tun opiátů, v roce 2007 už to bylo téměř 120 tun.¹⁸

Tádžikistán je nejlépe propojen s hlavním zdrojem Afghánistánem a hlavním odběratelem Ruskem. S Afghánistánem sdílí hranici na 1200 kilometrech. V rámci těchto dvanácti set kilometrů se nachází na afghánské straně také provincie Badakhshan,¹⁹ která je jedním z největších producentů opia mezi afghánskými provinciemi.

Situace se i přes řadu opatření na vnitrostátní a mezinárodní úrovni v zásadě nelepší. Naopak k samotnému pašování se připojuje i užívání drog v rámci Tádžikistánu a s ním spojené společenské problémy jako nákazy HIV/AIDS, praní špinavých peněz a stálý nárůst korupce. Pro tádžickou ekonomiku tento černý trh představuje zároveň velmi vysoké částky na ušlých daních.

Pozitivním trendem, který lze pozorovat v posledních dvou letech je pokles pěstovaného množství opia v Afghánistánu, resp. zmenšení ploch, na kterých se opium pěstuje, až o 19 procent. Zároveň došlo ke snížení cen opia o cca 20 procent a pro afghánské zemědělce se tak příjem z opia do jisté míry zmenšil, stejně jako pro překupníky.²⁰ Zpráva UNODC k vývoji problematiky opia v Afghánistánu za rok 2008 zároveň ukázala, že oproti roku 2007 poklesl počet Afghánců, kteří se zabývali pěstováním opia o milion. Pro Tádžikistán by tento trend mohl znamenat určité, byť v celkovém obraze mírné oslabení toků drog, a tudíž zmenšení příležitostí pro jejich pašování.

17 Country Factsheets, Eurasian Narcotics: Tajikistan 2004, www.silkroadstudies.org/new/inside/research/narcotics_crime/FactSheet/2004/Tajikistan.pdf.

18 UNODC, 2009, s. 48.

19 Country Factsheets, Eurasian Narcotics: Tajikistan 2004, www.silkroadstudies.org/new/inside/research/narcotics_crime/FactSheet/2004/Tajikistan.pdf.

20 UNODC, 2008, Afghanistan Opium Survey 2008, s. 43, www.humansecuritygateway.com/documents/UNODC_AfghanOpiumSurvey_Nov2008.pdf.

2.2 Příčiny

2.2.1 Geografické příčiny

Hlavním důvodem a nezvratitelnou skutečností, která z Tádžikistánu činí tranzitní zemi pro pašování opia a heroinu, je jeho geografická poloha a charakter krajiny. S Afghánistánem sdílí nejdelší hranici, kudy směřují drogy do odběratelských zemí. Nadto hranice, kterou obě země sdílí, je v horském a velmi členitém terénu, který je obtížně kontrolovatelný. Hranice se nachází v horském masivu Pamír, přibližně ve třech tisících metrech, což s sebou přináší nepředvídatelné změny počasí i v letním období roku. Silný déšť, sníh, či sesuvy půdy často znemožňují pohyb v blízkosti hranic a průjezdnost místních komunikací. Veškeré tyto faktory představují pro pohraniční stráž překážku efektivního dohledu nad děním na hranici. Místní podmínky jsou pro pohraničníky pochopitelně zároveň demotivující a činí je podstatně náchylnějšími ke korupci, než kdyby se nacházeli v příznivějších podmínkách.²¹

2.2.2 Hospodářské příčiny

Na hospodářský vývoj Tádžikistánu negativně dopadl již samotný rozpad Sovětského svazu a „nucená“ samostatnost. Země se sice začala rozvíjet, nicméně občanská válka v 90. letech měla za následek kolaps národního hospodářství. Tádžická ekonomika ztratila přes 50 procent hrubého domácího produktu. Škody na infrastrukturách dosáhly výše 7 miliard amerických dolarů a ztráty na životech byly vyčísleny na 50 tisíc.²² Až v roce 1998, po podepsání mírové dohody znesvářených stran, lze hovořit o novém začátku, neboť v průběhu války nechtěly žádné zahraniční subjekty zemi finančně vypomáhat. Po skončení války to byly právě extenzivní zahraniční dary, které pomohly Tádžikistánu nastartovat hospodářský růst a přispěly k politické stabilizaci země.

V roce 2008 dosáhl hrubý národní příjem na hlavu částky 600 \$. Velká většina obyvatelstva však žije nadále v chudobě. Hlavním důvodem je nerozvinutá infrastruktura, absence moderního vzdělávacího a zdravotnického systému. Za zásadní problém lze považovat nedostatek pracovních příležitostí, s tím související nezaměstnanost, jejíž míra se v letech 2003–2005 pohybovala až na 40 procentech a pouze pozvolna klesá,²³ a patologické rysy ve společnosti, které spolu přináší. V takové situaci se stává možnost pašovat drogy často již jediným a snadno dostupným řešením chybějících rodinných příjmů a tedy bezvýchodné situace chudých a zoufalých lidí.

Řešení situace by napomohl mj. nárůst přímých zahraničních investic, které byly řadu let po skončení občanské války v tádžickém hospodářství sotva znatelné. Až v roce 2004 došlo k nárůstu na 0, 27 miliard \$, následoval pokles v roce 2005, a rok

21 Callahan, 2008.

22 World Bank, 2005, <http://web.worldbank.org/wbsite/external/countries/ecaext/tajikistanextn>.

23 World Bank, 2005, www.wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187282&theSitePK=523679&entityID=000011823_20050325151619&searchMenuPK=64187282&theSitePK=523679.

2006 byl úspěšnější než rok 2004 s 0,35 miliardami \$.²⁴ Celkově je však podíl přímých zahraničních investic velice nízký.

2.2.3 Autoritativní vláda a absence institucionálního rámce

Charakter politického uspořádání do značné míry určuje slabý institucionální a správní systém země. Vláda nemá příliš velké ambice zajistit svému obyvatelstvu kvalitní životní podmínky, neboť obyvatelstvo není na prvním místě žebříčku jejích priorit. Často navíc bývají vládní příslušníci do drogových obchodů sami zapojeni. Absence vládních kroků směřujících k reformě státní správy a zvýšení efektivit její práce má samozřejmě za následek i chybějící kvalitní policejní a vojenské složky. V mnoha případech se tyto složky do pašování drog zapojují a jejich práce pozbývá význam. Podobná situace panuje i v institucích speciálně zřízených pro boj s pašováním drog, např. v roce 2000 byl odsouzen bývalý šéf Agentury pro kontrolu drog (podrobněji viz kapitola 3.1) za korupci a vraždy. Podobným případem je tádžický velvyslanec v Kazachstánu, který byl zadržen s 62 kg heroinu v autě.²⁵

3. Dosavadní řešení problému

3.1 Vnitrostátní úroveň

V roce 1996 začala pracovat tádžická státní komise pro drogy, která měla bojovat s ilegálním obchodováním s drogami a psychotropními látkami. Za asistence a finanční pomoci Úřadu pro kontrolu drog při OSN byla k 1. červnu 1999 zřízena tádžická Agentura pro kontrolu drog.²⁶ „Jedná se o instituci vymáhající právo s širokými pravomocemi, včetně sběru dat a kontroly doprovodných chemických látek“²⁷ Agentura má na 350 zaměstnanců a úřaduje ve třech regionech země. Zaměstnanci působí rovněž v terénu a spolupracují s tádžickou pohraniční správou. Agentura každoročně vydává zprávu o vývoji boje proti drogám na vnitrostátní a regionální úrovni, a analyzuje zneužívání drog a programy prevence v Tádžikistánu a Afghánistánu.²⁸ Daří se jí také rozvíjet spolupráci v regionu. V roce 2000 podepsala protokoly o spolupráci s kazašskou agenturou specializovanou na boj s drogami a také s ruským ministerstvem vnitra.²⁹

24 World Bank, 2008, <http://web.worldbank.org/wbsite/external/countries/ecaext/tajikistanextn/0,,menupk:287273~pagepk:141132~pipk:141109~thesitepk:258744,00.html>.

25 Country Factsheets, Eurasian Narcotics: Tajikistan 2004, www.silkroadstudies.org/new/inside/research/narcotics_crime/FactSheet/2004/Tajikistan.pdf.

26 UN helps Form New Drug Control Agency, http://209.85.129.132/search?q=cache:L-jKaVgM11MJ:www.unwire.org/unwire/19990429/2313_story.asp+Tajik+drug+control+agency&cd=6&hl=cs&ct=clnk&gl=cz.

27 Country Factsheets, Eurasian Narcotics: Tajikistan 2004. Tamtéž.

28 OSCE Press Release, 2009.

29 Prime Minister of Tajikistan Mr. Akil Akimov and United Nations USG Pino Arlacchi to Officially Inaugurate the Tajik Drug Control Agency 20 Octobre 2000. <http://209.85.129.132/search?q=cache:0lxXjPlmR94J:www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2000/nar701.html+Tajik+drug+control+agency&cd=5&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>.

3.2 Mezinárodní úroveň

Mezinárodní zájem o drogovou problematiku Tádžikistánu lze označit za významný, a to jednak z důvodu vlivu tohoto problému na posilování nestability v regionu, který je především podle Západu z tohoto pohledu velmi problematickým,³⁰ jednak z důvodu následků pro Evropu a Spojené státy, jakožto hlavní příjemce drogových dodávek ze Střední Asie. Na práci v Tádžikistánu se proto podílí zejména Organizace spojených národů, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Evropská unie a Spojené státy americké. O situaci se zajímá, byť v menším rozsahu Japonsko a Čína, která je do značné míry vedoucí silou v jedné z regionálních organizací, která se ve Střední Asii mj. zabývá problémem pašování narkotik, a tou je Šanghajská organizace spolupráce.

Za velmi důležitého mezinárodního aktéra lze považovat Úřad pro drogy a zločin při Organizaci spojených národů (United Nations Office on drugs and crime – UNODC)³¹. Aktivně podporuje na místní úrovni tádžickou Agenturu pro kontrolu drog v jejích aktivitách a sdílí zkušenosti v této oblasti, ale rozvíjí aktivitu i na centrální úrovni UNODC. Na roky 2007–2009 např. vytvořil projekt zaměřující se na rozvoj přeshraniční spolupráce na tádžicko-afghánské hranici, vytvořením úřadoven ochrany hranic (border liaison office) za každou z obou zemí, které spolu mají pravidelně komunikovat, vyměňovat informace a společně pracovat na zlepšení ochrany společné hranice. Na projekt bylo vyčleněno 841,900 \$.³² Cílem dalšího z projektů je během dvou let vytvořit strategii pro snižování nebezpečí nákazy HIV/AIDS zaměstnanců ministerstva vnitra Tádžikistánu. Jeden z projektů UNODC se zaměřil i na prevenci užívání drog mladistvých v Tádžikistánu.³³

Další mezinárodní institucí, která se zapojuje do boje s pašováním drog v Tádžikistánu je OSCE. Její aktivity se soustředí na místní podporu zdejší agentury, neboť OSCE disponuje regionální kanceláří v Dušanbe. Ve spolupráci s OSCE např. vzniká každoroční zpráva o vývoji situace. Šanghajská organizace spolupráce, jejímiž členy jsou ve Střední Asii kromě Tádžikistánu také Kazachstán, Kyrgyzstán a Uzbekistán, a Čína s Ruskem³⁴ se problému pašování drog věnuje spíše deklaratorně, nicméně v širším kontextu zajištění bezpečnosti v rámci členských zemí tyto země komunikují svoje strategie v boji proti pašování drog a dochází ke koordinaci.

V rámci Evropské unie vytvořila důležité regionální projekty pro oblast boje s pašováním drog a s ním souvisejícího managementu hranic Evropská komise. Středoaasijský akční program pro drogy (Central Asia Drug Action Programme – CADAP³⁵)

30 Region se potýká, jak bylo již výše zmíněno s náboženskou nestabilitou, problémy islámského fundamentalismu a spory o zdroje energie.

31 www.unodc.org. United nations office on drugs and crime.

32 TJK/J48, Developing cross-border cooperation along the Tajik - Afghan border, www.unodc.org/uzbekistan/en/project_pipeline.html.

33 TAJ/J41, Reduction of risk of HIV/AIDS/STI among personnel of the Ministry of Interior of the Republic of Tajikistan, rozpočet 74, 900 \$; TJK/J77, Prevention of drug use among youth in Tajikistan, rozpočet na tříletý projekt 406,800 \$, www.unodc.org/uzbekistan/en/project_pipeline.html.

34 www.sectsc.org.

35 Projekt CADAP. <http://cadap.eu-bomca.kg>.

vznikl na základě iniciativy francouzské vlády pod vedením prezidenta Chiraca již roku 1996.³⁶ U tohoto projektu se tedy lze blíže věnovat jeho vývoji a výsledkům.

Důvodem pro francouzskou iniciativu byla skutečnost, že většina heroinu se do EU dostávala přes Střední Asii a bylo nutné tomuto trendu efektivně čelit. Práce na přípravě projektu však trvala déle, než se původně předpokládalo a k oficiálnímu zahájení projektu došlo až v říjnu 2002. V souvislosti s událostmi 11. září 2001 a válkou v Afghánistánu se pro projekt podařilo alespoň získat větší množství financí, než se dalo očekávat o několik let dříve. Cílem projektu CADAP byla stanovená implementace modelu Evropského centra pro monitoring drog a drogové závislosti, boj s obchodem s drogami, sdílení informací a prevence.

Na projekt CADAP navazuje projekt Správy hranic ve Střední Asii (BOMCA),³⁷ který zároveň podporuje realizaci projektu CADAP. Idea na vytvoření programu pro správu hranic však vznikla o několik let později než projekt CADAP. Hlavním impulsem se stalo 11. září 2001. Původním iniciátorem byly Spojené státy, které oslovily Rakousko, jako tehdejší předsedající zemi Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, s návrhem na vytvoření policejní akademie v oblasti Fergánského údolí financované právě Rakouskem.³⁸ Projekt vzhledem k jeho důležitosti převzala Evropská komise a učinila z něj regionální program. BOMCA se soustředí rovněž na sdílení evropského know-how v oblasti správy hranic – na posílení ochrany hranic, zjednodušení legálního obchodu a tranzitu. Projekty CADAP a BOMCA byly v roce 2004 sloučeny, finanční stránku zajišťuje EU, za implementaci zodpovídá Rozvojový program OSN, což pro transparentnost procesu nelze považovat za příliš vhodné.³⁹

Program BOMCA/CADAP bohužel řeší jen okrajově problémy korupce a množství neoficiálních hraničních přechodů. Soustředí se zejména na místní výcvik vojáků, policejních psů a sdílení informací potřebných pro řešení situace na místních hranicích, ale neobsahuje koncepci pro řešení výše zmíněných souvisejících problémů. Absence komplexní koncepce tak znehodnocuje dílčí úspěchy. Nadto v důsledku chyby, kterou při přípravě programu BOMCA/CADAP učinila Evropská komise, nejsou státy Střední Asie za pomoc obdržanou z tohoto programu zavázány k žádným povinnostem. Státy se dle původního záměru měly kromě základních principů programu zavázat také ke změně hraničních režimů a boji proti korupci, avšak při absenci jasně daných závazků si mohly svoje povinnosti takřka vybírat.⁴⁰ Z tohoto důvodu i Evropská komise přiznává, že program měl doposud jen malý úspěch. Ze strany úředníků ze středoasijských zemí k programu zaznívá názor, že „spíše než semináře, potřebujeme skutečná pracovní setkání s našimi partnery z druhé strany hranice k vyřešení skutečných a naléhavých problémů“.⁴¹

36 Matveeva, A. EU stakes in Central Asia, Chaillot Paper, No. 91, Institute for Security Studies, July 2006, s. 88.

37 Projekt BOMCA: Border management in Central Asia, <http://bomca.eu-bomca.kg/en/about>.

38 Matveeva, 2006, s. 88.

39 International Crisis Group, Central Asia: What Role for the European Union?, Crisis Group Asia Report No. 113, 10 April 2006, s. 13.

40 Matveeva, 2006, s. 90.

41 Kyrgyzský úředník. Crisis Group interview, Bishkek, April 2006, in Central Asia: What Role for the European Union? Crisis group Asia Report No. 113, 10 April 2006, s. 13.

Další významný západní hráč, USA, se v bezpečnostní oblasti věnuje především posílení ochrany tážických hranic. Američtí specialisté cvičí místní vojáky pro boj proti pašování drog a zbraní a boj proti terorismu. Pomocí programu Kontroly exportu a bezpečnosti hranic se snaží zlepšit tážické schopnosti v oblasti boje proti šíření zbraní, aby posílily v rámci tážické vlády koordinaci aktivit k zajištění bezpečnosti na hranicích s cílem prevence tranzitu drog, zbraní a pohybu mezinárodních teroristů.⁴² V době amerického nasazení ve válce v Iráku se snažily zajistit nahrazení svojí pomoci prostřednictvím programu Partnerství pro mír a zmobilizovat EU, aby podpořila budování ochrany tážických hranic.

Závěr

Vyhlášení nezávislosti zemí Střední Asie na Sovětském svazu před sedmnácti lety otevřelo světu region s významným energetickým a geopolitickým potenciálem, ale i s mnoha závažnými problémy. Tážický problém pašování drog představuje exemplární příklad socioekonomického problému, který má nejen závažné vnitrostátní dopady, ale i významné mezinárodní souvislosti a jeho řešení vyžaduje velké úsilí jak na straně samotného Tádžikistánu, tak na straně mezinárodních organizací a západních států.

Provedená analýza problému ukázala, že budování specializovaných agentur pro boj s pašováním drog je pouze jedním z řady kroků, který je třeba učinit pro to, aby se situace v této oblasti zlepšila. Řešení tohoto problému je výrazně závislé především na řešení obecného problému Tádžikistánu, hospodářského růstu, vyžadujícího řadu kroků vedoucích k transformaci a modernizaci ekonomiky, tzn. zlepšení obchodního prostředí, zvýšení počtu pracovních příležitostí, budování vzdělávací infrastruktury, a dalších opatření, která by vedla ke snížení počtu lidí žijících pod hranicí chudoby a rozvinutí potenciálu země. Neméně důležitým krokem musí být redukce korupce státních orgánů a modernizaci administrativy. Bez orgánů důsledně vymáhajících zákony nebude možné problém řešit. Pašování drog v Tádžikistánu tedy jednoznačně vyžaduje komplexní přístup a komplexní řešení jednotlivých aspektů této problematiky.

Pokud má být účinná mezinárodní pomoc tážické ekonomice, bude nutné, aby jednotlivé státy a organizace věnovaly větší pozornost potřebám této země. Zahraniční programy vyžadují výraznou specifikaci, tj. i hlubší zamyšlení nad nejpálčivějšími problémy souvisejícími s problematikou drog a jejich efektivním řešením. Mezi takovéto kroky by měla bezpochyby patřit jednak činnost na podporu získání a rozvoje přímých zahraničních investic, jednak praktická asistence a trénink pohraniční stráže přímo v problematických oblastech, na místo teoretického sdílení zkušeností.

V neposlední řadě bude pro vývoj problému zásadní situace v Afghánistánu. Pěstované množství opia a z něj plynoucí množství opiátů je do značné míry určující pro aktivitu pašeráků, pro jejich počet a na druhé straně pro pozitivní či negativní dopad na tážické hospodářství. Dokud bude představovat opium významný výdělek afghán-

42 Jonson, 2006, s. 69.

ských zemědělců, kteří nebudou mít možnost pěstovat jinou, ale stejně výnosnou zemědělskou plodinu, lze těžko očekávat významný posun v „druhé“ linii problému, kterou je právě pašování drog.

Za nejefektivnější cestu řešení problému lze proto považovat kombinaci aktivní vnitřní i mezinárodní politiky nejen v Tádžikistánu, ale zejména také v sousedním Afghánistánu.

Literatura

- ABAZOV, R. 2003. Independent Tajikistan. In CUMMINGS, S. N. *Oil, Transition and Security in Central Asia*. New York : Routledge-Curzon, 2003.
- BLANK, S. 2007. Kazakhstan Steps Out to the World. Central Asia Caucasus Analyst [online]. March, 21, 2007. www.cacianalyst.org/?q-node/4475/print.
- CALLAHAN, J. 2008. Observing border control in Tajikistan, report by a regional representative of UNODC for Central Asia, 15 August 2008. www.unodc.org/unodc/en/frontpage/observing-border-control-in-tajikistan.html.
- CRISIS GROUP ASIA REPORT. 2006. Crisis Group interview, Bishkek, April 2006. In Central Asia: What Role for the European Union? *Crisis group Asia Report*. 10 April 2006, no. 113.
- EUROPEAN COMMISSION. 2009. EU Central Asia Drug Action Programme (CADAP). Brusel, May 2009. <http://cadap.eu-bomca.kg>.
- EUROPEAN COMMISSION. 2009. Generální ředitelství pro vnější vztahy: Vývoj vztahů EU s Tádžikistánem. Brusel, May 2009. http://ec.europa.eu/external_relations/tajikistan/intro/index.htm#Political#Political.
- EUROPEAN COMMISSION. 2009. Projekt BOMCA: Border management in Central Asia. Brusel, May 2009. <http://bomca.eu-bomca.kg/en/about>.
- EUROPEAN COMMISSION. 2009. Tajikistan. Brusel, May 2009. http://ec.europa.eu/external_relations/tajikistan/intro/index.htm#Political#Political.
- EUROPEAN COMMISSION. 2009. Technical Aid to the Commonwealth of Independent States. Brusel, May 2009. http://ec.europa.eu/external_relations/ceeca/tacis/index.htm.
- HORÁK, S. 2005. Rusko ve Střední Asii. Návrat nebo kontinuita? (případ Tádžikistánu). *Mezinárodní vztahy*. 2005, roč. 40, č. 3, s. 93–111. ISSN 0323-1844. <http://slavomirhorak.euweb.cz/Mezinarodnivztahy32005.htm>.
- HORÁK, S. 2005. *Střední Asie mezi Východem a Západem*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0906-1.
- HORÁK, S. 2005. Středoasijský volební maratón. *Mezinárodní politika*. 2005 č. 2, s. 16–19. <http://slavomirhorak.euweb.cz/MP200502.htm>.
- HORÁK, S. 2006. Politický islám ve Střední Asii: Radikální islamisté nebo utlačovaní muslimové. In SLOBODNÍK, M.; KOVÁCS, A. (eds.). *Politická moc versus náboženská autorita v Ázii*. Bratislava : Chronos, 2006.
- JONSON, L. 2006. *Tajikistan in the New Central Asia, Geopolitics, Great Power Rivalry and Radical Islam*. London : IB Tauris, 2006.
- MATVEEVA, A. 2006. *EU stakes in Central Asia*. [Chaillot Paper No. 91]. Paris : EU Institute for Security Studies, July 2006.
- OSCE. 2009. [Press Release]. Dushanbe : OSCE Office Support Tajik Drug Control Agency, 3 March 2009. www.osce.org/tajikistan/item_1_36567.html.
- SILKROADSTUDIES. 2004. Country Fact Sheet, Eurasian Narcotics: TAJIKISTAN 2004. Uppsala, 2004. www.silkroadstudies.org/new/inside/research/narcotics_crime/FactSheet/2004/Tajikistan.pdf.
- ŠANGHAJSKÁ ORGANIZACE SPOLUPRÁCE. 2002. Charta Šanghajske organizace spolupráce. Červen 2002. www.sectso.org/EN/show.asp?id=69.
- ŠANGHAJSKÁ ORGANIZACE SPOLUPRÁCE. www.sectso.org.
- THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. 2007. *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*. Brussels : The Council of the European Union, 31 May 2007.

- THE EUROPEAN COMMISSION. 2007. *European Community Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the period 2007-2013*. Brussels : The European Commission, 2007.
- U.N. WIRE. 1999. *UN helps Form New Drug Control Agency*. United Nations Foundation. April, 29, 1999. <http://209.85.129.132/search?q=cache:L-jKaVgM11MJ:www.unwire.org/unwire/19990429/2313story.asp+Tajik+drug+control+agency&cd=6&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>.
- UN ORGANIZATION FOR DRUGS AND CRIME. 2008. TAJ/I41 – Reduction of risk of HIV/AIDS/STI among personnel of the Ministry of Interior of the Republic of Tajikistan. www.unodc.org/uzbekistan/en/projects.html?print=yes. September 2008.
- UN ORGANIZATION FOR DRUGS AND CRIME. 2008. TJK/J48 – Developing cross-border cooperation along the Tajik – Afghan border“. www.unodc.org/uzbekistan/en/project_pipeline.html. September 2008.
- UN ORGANIZATION FOR DRUGS AND CRIME. 2008. TJK/J77 – Prevention of drug use among youth in Tajikistan. www.unodc.org/uzbekistan/en/project_pipeline.html. September 2008.
- UNIS VIENNA. 2000. Prime Minister of Tajikistan Mr. Akil Akimov and United Nations USG Pino Arlacchi to Officially Inaugurate the Tajik Drug Control Agency. Vienna, 20 Octobre 2000. <http://209.85.129.132/search?q=cache:0lxXjPlmR94J:www.unis.unvienna.org/unis/pressrels/2000/nar701.html+Tajik+drug+control+agency&cd=5&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>.
- UNODC. 2009. UNODC World Drug Report 2009. www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2009/WDR2009_Opium_Heroin_Market.pdf.
- WORLD TRADE ORGANIZATION. www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.
- WORLD BANK. 2005. Country Poverty Assessment Tajikistan. Washington, D.C., 2005. www.wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187282&theSitePK=523679&entityID=000011823_20050325151619&searchMenuPK=64187282&theSitePK=523679.
- WORLD BANK. 2005. World Bank Report 2005 – Tajikistan. Washington, D.C.,: World Bank, 2005. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TAJIKISTANEXTN>.
- WORLD BANK. 2008. Country Data and Statistics – Tajikistan. 2008. Washington, D.C. : World Bank, 2008. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TAJIKISTANEXTN/0,,menuPK:287273~pagePK:141132~piPK:141109~theSitePK:258744,00.html>.

TAJIKISTAN'S ECONOMY IN THE DRUG TRAFFICKING CONTEXT

Abstract: This paper deals with the issue of drug trafficking in Tajikistan, which is a serious socioeconomic obstacle to the country's economic growth. The author analyses the development and the reasons for the current situation since Tajikistan's independency in 1991, arguing that the unsatisfactory economic situation of the Tajik people has been caused mainly by the civil war in the 1990s and the malfunctioning institutional system. The result of the successive examination of the instruments and procedures that are applied in solving the problem of drug trafficking is used to identify possible improvements to the drug policy in Tajikistan as well as by international actors. Individual measures must be considered globally and in a long-term perspective.

Keywords: Central Asia, Tajikistan, Afghanistan, opium, drugs, UNODC, OSCE

JEL Classification: O19